

(Folytatás a 14. oldalról)

Igen magas átlagpontértéket produkáltak ugyanakkor a Balassi Bálint Gimnázium diákjai. Mindkét felmérésnél valamennyi korcsoport és réteg közül a legmagasabbat. Érdekes, hogy átlagon felüli arányban nemtetszésüket nyilvánították ki a szobor iránt (1978-ban 71,4 %). Indokaik mind magas pontértékűek, úgyhogy az átlagpontérték az 1977-es felmérésnél 4,33 pont, 1978-ban 4,57 pont. Valószínű, hogy minősítésük alakulásában bizonyos elítélet is közrejátszott, ugyanis a gimnázium udvarán áll egy „aránylag gyengén sikerült” Borbás-alkotás, ami olyan erős ellenérzést válthatott ki a művész iránt, hogy az ítéletalkotásnál ezt nem tudták kiküszöbölni (leplezni). Ezt a tényt támasztja alá a gimnázium tanárainak véleménynyilvánítása is: szinte valamennyiük ítéletét a nemtetszési mezőben találhatjuk (pontértékeik szintén igen magasak).

A legkvalitatívabb válaszokat az értelmiség adta. A munkás és az egyéb megjelölésű rétegcsoportok kb. azonos szintet tartva, erősen elszakadtak az értelmiségtől. Ez a szintkülönbség korántsem megnyugtató. Ugy tűnik, hogy bár a kulturális javak igazságos elosztásának a feltételeit megteremtettük, művelődési gyakorlatunk még nem tudta megtenni a döntő lépést az irányban, hogy a kultúra fogyasztása iránti igény is megközelítőleg azonos szintet mutasson a különböző társadalmi rétegek esetében. Persze az az alacsony pontérték, amit az első és a harmadik társadalmi rétegnél találtunk, abban az esetben lenne igazán lehangozó, ha azt jeleznék, hogy ennek a szintnek az átlépését az egy-egy rétegre átfogóan nehezítő akadályok nem teszik lehetővé. Az egyes adatok azonban azt mutatják, hogy ilyen stabilizálódásról szó sincs. Az átlagpontértékek a legváltozósabb minőségű válaszok eredményeként jöttek létre.

Bármelyik korosztályt vesszük is alapul, sajnos egyik sem dicsekedhet azzal, hogy a vizuális nevelés korszerű, vagy legalábbis elfogadható közegében nevelkedhet az általános, de akár a középiskolási szintű tanulmányai során is. Az 1970-es évek elejéig katasztrofális volt a szakemberhiány. A rajzot képesítés nélkül érettségizettek „oktatták”, akik legalább olyan keveset kaphattak tanulmányaik során a képzőművészet lényegéből, mint amennyit most volt tanítványaik produkálnak. Napjainkra javult a helyzet, mégsem mondhatjuk el, a rajzoktatás feltételei megfelelő mértékben fejlődnek. A rajzoktatást elősegítő eszközök tárháza osztályonként egy-egy kritikán aluli minőségű diasorozatból áll; a rajzórák száma az utóbbi időkben egyre csökken; még mindig nem lehet a mozdítható rajzórák rendszerét megoldani (akárha a testnevelésórák mintájára), s ezt kiállítás-megnyitók, művész-közönség találkozók látogatására — előírtan — felhasználni. Az iskolák fejlesztésekor általában a legutolsó megvalósítandó feladat a rajzterem kialakítása. A tanmenetek inkább a kézügyesség, mint a látás fejlesztését helyezik előtérbe. (Ennek következtében születnek meg később a csodálatos technikával készült virágállványgiccek, vaskapucgiccek, kertgiccek, lakásgiccek, településgiccek...)

1978. május elején megismételtem a felmérést. Úgy gondoltam, hogy a szobor körül fellángolt szenvedélyes viták egy idő után elcsendesednek, a véleménynyilvánítások megfontoltabbá válnak. Biztam abban is, hogy a felvetett probléma sok embert arra készítet, hogy a tárggyal kapcsolatban az ismereteit kibővítsék. Az első szembeötlő változás az, hogy a tetszés-nemtetszés mezőben megközelítőleg 6 %-kal csökkentek a szélsőséges véleménynyilvánítások. 5 %-kal növekedett azoknak az aránya, akik elfogadják az alkotást, több mint 3 %-kal a közömbösséget mutatóké. 3,3 %-kal csökkent az alkotást elutasítók aránya. A műalkotás befogadására legkisebb hajlandóságot a legidősebbek korcsoportja mutatja (bár az előző évi felméréshez viszonyítva 12 %-kal kevesebben utasították el), s jelentősen megnövekedett a közömbösek aránya.

A két felmérés között a legnagyobb stabilitást a 21—36 évesek korcsoportjában tapasztalhatjuk. A műalkotás elfogadási és elutasítási mezőjének összesítései után századszázalékos ekvivalencia mutatható ki! Eltérést csak a szélsőséges megnyilvánulások visszaesésében láthatunk.

„Még a párbaj nem ért véget...”

— Kezdetben sok konfliktusunk volt a környezetünkkel, nem nézték jó szemmel, amit csinálunk. Tulajdonképpen a viselkedésünkkel szereztünk haragosokat, a topis viseletünkkel voltunk kirívóak. Balassagyarmat pedig eléggé kisváros. Kispolgárok lakták, ami még most is megmutatkozik. Az ellenvetésekre aztán mi úgy reagáltunk, hogy „most egy kis csoportosulás van, arra mindenki odafigyel. Aztán vannak, akik jó szemmel nézik, vannak akik nem. Itt

elsősorban az idősebbekre gondolok. Nekünk már nincsenek előítéleteink, nem vagyunk konvencionálisak. Tovább tudunk ettől lépni. Mindent meg akarunk ismerni. Én például úgy vagyok vele, ha tudom valakiről, hogy valamilyen zűrös dolga volt, én ahhoz szinte vonzódok. Meg akarom ismerni azt az embert, hogy miért történt vele az egész. Mit csinált és miért csinálta. Úgy gondolom, hogy hagyni kell mindenkét visszatérni a közösségbe. Ha valaki hibát csinált, ne tekintjük örök életére bűnösnek, hanem adjuk meg a lehetőségét annak, hogy megint teljes ember legyen. Ehhez elsősorban akarat kell, meg az, hogy legyen meg mindenki benn a jószándék a változáshoz, változtatáshoz. A csoport munkája — ahogyan együtt vagyunk, ahogyan együtt dolgozunk —, az változtat meg bennünket, mindnyájunkat...

Hasznos lehet a közömbösséget mutatók korcsoportonkénti összehasonlító adatainak elemzése. Miután a két felmérés eredményei ebben a mezőben nem változtak, ezek a viszonyok megközelítőleg standardizálódottnak tekinthetők. Megdöbbentő, hogy a legfiatalabb korosztály mutatja a legnagyobb mértékű közömbösséget, s hogy a közvetlenül őket követő korcsoportban (ahol egyébként szám szerint a legtöbb alanyt kérdeztem meg) egyetlen érdektelent sem találunk! (Kérdés, hogy mi okozza ezt az ugrásszerű aktivistaváltást. Itt nemigen van hely ennek a ténynek a kibontására, de valószínű, hogy az önállóulási folyamat lezáródásának határait találhatjuk az egyén 20—21. éve körül.) Ettől a korcsoporttól a trendvonal egyenletesen emelkedik.

Attérve az indoklások minőségének összehasonlító értékelésére, valamennyi feldolgozott adat összesített átlagpontértéke 1978-ban az előző évihez viszonyítva 14,5 %-kal emelkedett — ami igen magas arány. Nem valószínű, hogy ez a mutató jelezne az egyévi időegységre jutó igényzint emelkedésének az átlagát. Ennek az adatnak ilyen formán való alakulását nyilvánvalóan befolyásolta az előző évi felmérések alatt érezhető indulatok légkör szétfoslása, az egymásnak szegezett ellenérvek elfogultságainak halványulása.

A változás másik tényezője a szobor által létrehozott motivációs készlet. Egy éven keresztül nyilván többen beszéltek, elmélkedtek az emberek nemcsak a Petőfi-szoborról, hanem ennek kapcsán a többi köztéri alkotásról is, a tárlatokon valószínűleg igyekeztek párhuzamot vonni a különböző megjelenési formák között, művész-közönség találkozók, kiállítás-megnyitók jobban felfigyeltek a vizuális nyelvi forma egy-egy rejtjelére. Ennek a motivációs készletnek az eredete egyrészt az egészséges lokálpatriotizmus, másrészt a megismerés emberi igénye. A kontrollfelmérés által felszínre került adatok összehasonlító vizsgálata eredményeként jöttek elő olyan tények, amelyek azt bizonyítják, hogy egy-egy ilyen szoborállító aktus mobilizáló hatást fejthet ki az ember esztétikai szférájára. (Nem mehetünk el emellett anélkül, hogy ne hiányolnánk az ilyen alkalmak köréből a műalkotás befogadását elősegítő anyagokat, a képzőművészeti kritikát a közlő fórumokat — s itt nem kimondottan a központi sajtóra gondolok, hanem a helyi sajtótermékekre, kiadványokra, amelyek legtöbbször megelégednek az átadás ceremóniájáról szóló híradással.)

Visszatérve a táblázatok adatainak feldolgozásához! Miből tevődik össze az a 14,5 %-os pontérték-emelkedés? Az első korcsoport kivételével — ahol kis mértékű visszaesés tapasztalható — minden további szektorban kb. 0,5 pontos átlagérték-emelkedés mutatható ki. Az átlagpontérték trendvonalát továbbra is megtartotta az előző formáját. A legmagasabb átlagpontértéket most is a gimnazista diákok indoklásai érték el, legalacsonyabbat az „ipari tanulóké”. A munkás, értelmiségi és egyéb megjelölés alatt jelentkező értékek sorrendiségben továbbra sincs változás. Viszont az átlagértékek emelkedése nagyobb a munkás s az egyéb kategóriában. Ennek a ténynek az ismerete azért is jelentős, mert aláhúzza azt a fellevét, miszerint, bár a tömegek és a művészet egymásratalálása viszonylag lassú, a társadalmi fejlődés ütemétől függő folyamat, ez a fejlődés „sürgethető” a művészeti nevelés módszereivel.

Amint elkészül egy mű, s a nyilvánosság elé kerül, létrejön a vibráció a társadalom, az alkotás és a művész viszonylatában. Nem mindegy azonban, hogy milyen a rezgésszáma, ami természetesen az alkotás kifejezési potenciáljától éppúgy függ, mint az egyén kreatív viszonyulásától.

Az itt tárgyalt felmérésben ennek a befogadói viszonyulásnak a minőségét, flexibilitását vizsgáltam különböző csoportoknál és rétegek-nél. Ennek a viszonyulásnak a minősége mindkét oldalról fontos, akár a műalkotások szerepére gondolunk az egyén kiteljesedésében, akár a közvélemény alkotói programokat befolyásoló szerepére. Látszik tehát, hogy a művészetek előrehaladása mennyire igényli az értő társadalmi kritikát.

A felmérés eredménye is rávilágít arra, hogy sajnos egy-egy új értelmezésű mű sérti sok kortársunk ízlését, hogy sokan továbbra is a múltban keresik értékmérőjüket. Pedig a művészetben éppúgy nincsenek változatlan formák, mint a technikában vagy a társadalomban.

Halmi László

Így kezdődött beszélgetésünk a balassagyarmati járási művelődési ház színjátszó csoportjának tagjaival. Személyes sorsokról, beilleszkedésről, önmegvalósításról, közösségről, életformákról, a környezetet semlegességről, érdektelenségről, eredményekről, magányról, lehetőségekről és a lehetőségek hiányáról. Balassagyarmaton, ahol az 1960-as évektől az iparosítás és az ipari munkásság száma egyre gyorsabban nő. Immár Nógrád megye második iparközpontja, de sokan még ma is a „virágos Gyarmatra”, a hivatalnokvárosra emlékeznek itt nem kis nosztalgiával. Az Ifjúság-, a Lenin-, a Kun Béla-lakótelep modern háza mellett ott van az óváros is „mézeskalács”-házaival. Balassagyarmatról, ahol a két világháború közötti szélcsend még ma is sok esetben kísért, de ahol főleg a fiatalokban egyre nő a lázadás a hagyományos helyi értékrend ellen.

Milyen város hát Balassagyarmat? Mezőváros, iskolaváros, iparváros vagy tisztviselőváros? A fiatalok városa, vagy az öregeké? Minden adottság megvan itt a művelődésre, csak éppen az érdeklődés hiányzik, vagy csupán a kietégtetlen érdeklődés van önmagában? Balassagyarmaton egyes vélemények szerint közös összejövetelekre csak a kocsmák alkalmasak, de ugyanitt modern művelődési központ épül a város centrumában. A nagy csinnadrattával megtartott palócnapon kívül sor kerül-e az ifjúságot érdeklő megmozdulásokra? A helyi fiatal értelmiség — szám szerint több mint ezer — megtesz-e mindent azért, hogy alakítóan részt vegyen a fiatalság szellemi arculatának formálásában? Balassagyarmaton megtörténhet egy nyugati típusú krimibe illő bűnügy, de ugyanitt a KISZ-fiatalok egyre több pozitív tevékenységi formát találnak.

Milyen város hát Balassagyarmat? És milyen szerep jut itt a fiataloknak?

Molnárné Merczel Erzsébet a színjátszó csoport vezetője:

— Az amatőr mozgalomban évekkal ezelőtt észrevehető volt bizonyos stagnálás, ami abból is látszott, hogy a csoportokba nem lehetett új embereket szervezni. Ennek egyik oka talán az volt, hogy az amatőr mozgalom elvesztette korábbi színfoltjait, nem volt izgalmas, kivéve egy-két csoportot. Nálunk észrevétlenül alakult ki az, hogy szinte kizárólag a fenegyerekek jöttek a csoportba. Olyanok, akikkel korábban sok probléma volt: a szülői házban, a munkahelyen feszültség volt körülöttük, többjüknek a hatósággal is meggyűlt a baja. De miután bekerültek a csoportba „minőségi változáson” mentek át. Ők olyan körülmények közül jöttek, amiről az emberek nehezen beszélnek, inkább elhallgatják a problémákat. Ezekkel a fiúkkal a csoportba kerülésük előtt soha nem foglalkoztunk senki. Itt aztán megértették a lehetőséget annak, hogy ismét emberré válhatnak, olyanná, akit megbecsülnek. Most még mindig vannak nagyon sok feszültséget magukban hordozó emberek közöttünk, akikkel még rengeteg probléma van, de lassan az ő kérdéseiket is megoldjuk. Eljutottunk

oda, hogy most már ha szólok valamelyik gyerek munkahelyi főnökének, hogy szeretnék vele beszélni, mert ezzel és ezzel az emberrel probléma van, akkor azt mondja a munkahelyi vezető: rendben van, beszéljük meg. Az előtt félvállról vetek még engem is, mert nem jó szemmel nézték a színpadi munkát. A legnagyobb eredményünk az, hogy együtt vagyunk és jól érezzük magunkat a közösségben. Hiszünk egymásban. Az adminisztrálható konkrét eredményeink: az irodalmi színpadi napokon harmadik helyezést értünk el, Szentendrén az országos minősítésen pedig arany diplomát kaptunk.

— Mit szölk a fiatalok ahhoz, hogy Ön beszélő a magánéletükbe. Nem volt ez furcsa számukra?

— Nem volt furcsa. Én is nehéz környezetből jöttem, és én is mindig arra vágytam, hogy megértsen valaki. Én is összeakadtam olyan emberekkel, akik előtt kitarulkozhattam, őszinte lehettem. Emlékszem, mennyi problémám volt saját magamnak is, amikor még csak kerestem a lehetőségét annak, hogy egy közösség befogadjon. Létrejött nálunk egy kölcsönös kapcsolat, nyíltságért nyíltságot várunk el. Ezt már az elején megérzik a fiatalok, amikor idejönnek és egy-két próba után felkeresnek különféle indokokkal, lassacskán aztán mindenki elkezd mondani a maga egyéni problémáját, aminek én nagyon örülök.

Krakos László másfél éve került a csoportba. Szakmája asztalos. A kérdésre, hogyan és miért jött ide, így válaszol:

— Amikor Balassagyarmatra jártam szakmunkásképzőbe, elkezdtem énekelgetni, jódlizgatni. Laci barátom, aki akkor már tagja volt a színpadnak, azt mondta: jöjj el egy próbára. Eljöttem. Voltam a színpaddal Egerben, jártuk a környező falvakat, és lassan megfogalmazódott bennem: nekem is van mondanivalóm. Elkezdtem én is szerepelni. Ezt megelőzően a környezetemben soha nem találtam ilyen megértésre. Azt mondták, különöc vagyok. Nem értettek meg a haverok sem, mert állítólag furcsa felfogásom van az életről. Ha valamit mondanak, én azt a szívemre veszem. Mellreszívom a dolgokat. A régi haverok, amikor megtudták, hogy én is játszom a szín-

paddal, előbb élcelődtek. Mondták, hogy Gyarmatra jár a fiú, nagy ember lett, meg ilyesmit. Talán irigyeltek, bár valójában nem is beszéltem nekik arról, hogy mit csinálunk itt. Bennem van egy kisebbségi érzet. Nem tudom honnan jött, de ez sajnos nem tudom teljesen legyűrni. Pedig a többiek segítenek. Tudom, sokféle elképzelésem van a viselkedési formákról. Elég gátlásos vagyok, de amióta a csoporthoz tartozom, ez a gátlásosság már oldódott.

Palánki László tizenkilenc éves, villanyszerelő. Egyik legrégebbi tagja az irodalmi színpadnak.

— Sokáig nem tudta senki, hogy szerepelek a színpaddal, de egy idő után a munkahelyemen már nem tudtam eltitkolni, hogy mit csinállok. Az az igazság, hogy a melóhelyen egyik főnök sem nézi jó szemmel ezt a dolgot, ha csak lehet, kerülök erről a szót...

— Beszélj azokról a feszültségekről, amik miatt el kellett otthonról jönnöd — vág közbe a csoportvezető.

— Elköltöztem otthonról, ott hagytam a szüleimet. Ennek már körülbelül két éve. Nem jöttünk ki egymással. Apámék sem nézték jó szemmel amit én csinállok, nekem sem tetszett az, ami otthon van. Megegyeztünk, hogy eljövök. A csoporttagokkal megbeszéltem ezt a problémát is. Mert amióta együtt van a társaság, nemcsak a próbákban, hanem szabad időben is együtt vagyunk. A szüleimet többször meghívtam az előadásokra, volt egy önálló előadói estem is, akkor elmentem személyesen, hívtam őket, de nem jöttek el...

— Nem tudtuk, hogy mi lesz ennek a feszültségnek a vége. Minden ember átélheti ezeket a konfliktusokat a családon vagy társadalmon belül és ezek mindig kockázatosak. Az ember mindig megkérdezi magától, hogy miért van ez így, miért élek? — veszi át a szót az egyik hosszú hajú fiatalember. — Mi pedig még az átlagosnál is sokkal érzékenyebbek vagyunk. Mindig meg van a részéye annak, hogy valami hülyeséget csinál valamelyikünk. Itt kimondottan az öngyilkosságra gondolok. Szerencsére ezeket a kritikus időket közösen át tudjuk vészeln. Kialakult a csoportban az, hogy mindenki az előző dol-

Gyermekév és gyermekrajzok

1978 augusztusában történt, hogy a Nógrád megyei iskolásokból toborzott salgótarjáni művelődési tábort képzőművészeti szakcsoportjával kifestettünk egy vasúti aluljárót (hidat). A boltíves hajlatú híd szemben levő falaira a háború és a béke témáját festették a gyerekek. Minden korban, minden társadalmi formában nagyon is pontosan megfogalmazható, konkrét tartalmak kötődnek e két fogalomhoz. (Nem véletlenül dolgozták fel művészi fokon szinte minden történelmi korban, és majdnem mindig párhuzamosan. Példaként elég Uccello, Tolsztoj és Picasso műveit említeni.) Napjainkban ez a téma változatlanul az emberi lét alapvető két választási lehetőségét hordozza; a háborúsfenyegetések, a tömegpusztító fegyverek felhalmozása, a fel-fellobbanó helyi háborúk pedig arra figyelmeztetnek, hogy a következő háború már az egyetemes emberi lét pusztulásához vezethet...

Festhettünk volna más témát is, és akkor a spontán szemlélőből nem váltott volna ki — mint ahogyan kiváltott — ellenérzéseket (mindjárt a munka elején) már maga a témaválasztás is. „Nem szabad a gyerekekkel ilyet csináltatni” — volt a fő indok. A gyerekek ugyanis borzalmas öldöklést festettek. A történelmi korok jelmezeibe bújtatott figurákat (a gyerekek önálló ötlete) az atomfelhő embereket marcangoló gombaszimmetriájára fűzték fel, és a fasizmus jellegzetes formaegyenruhás katonái zárták a kompozíciót. Ha felnőtt művész festi ezt a képet, akkor „szűrt ízlésű entellektüelek” a „direktséget” hangszílyozva kicsinyítenék a teljesítményt. A gyerek azonban meg-

találta azt a kifejezésbeli szabadságot, amellyel a háborút egyetemes, történelmi gyökerű, sajnos ma is érvényes jelentéssé sürítette. A kép egyes részletei (például az égő házból menekülő, gyermekét mentő anya) Picasso Guernicájának részleteivel vetkészenek.

Itt érdemes megállni, mert egy újabb ellenérv következik: „A gyermekrajzot és Picassót összehasonlítani!” Másképpen fogalmazva: a gyermekrajzot és a felnőttművészetet együtt említeni!? Picasso elbírja ezt az összevetést, Csontváry is. De azok, akik már nem állnak ezt az összehasonlítást, elintézik egy legyintéssel: „Ugyan, a gyerek ösztönösen csinálja jól”. Ez igaz, de közben pontosan tudja, hogy mit csinál (hogy mit akar csinálni). És ez így már kezd hasonlítani az igazi, nagy művészetre, amely valóságartalmú, valóságalapú, társadalmi célzatú, tudatos tevékenység.

Persze nem minden gyermekrajz lesz mű, és bizonyosan nagyon kevés. De hát nem biztos az sem, hogy minden felnőtt művész által alkotott bármely tudatos alkotás művé válik, sőt nagyon is kevés. (Lásd: művészettörténet).

A gyerek a felnőttel azonos valóságápolon él, innen származik élmény- és ismeretanyaga is. Ismeretei néha sokkal mélyebbek, többértékűbbek, mint azt hinnénk. Alkotásai olyan valóság-tartományokat tesznek láthatóvá, amelyre a felnőttművészet már nem képes. Az összetettnek és bonyolultnak mutakozó világ a felnőttek számára olykor már alig, vagy egyáltalán nem áttekinthető. A gyerek azonban, hiszen nem is olyan régen született, az élettől először az alapokat kapja meg, azokat amelyek leglényegesebbek ahhoz, hogy életben maradjon. Ezek az „életalpok” olyan biztos viszonyítási lehetőséget adnak, amelyet felnőttkorra már „elfelejtünk”, mint egy régi, kezdeti élményt. Ezek a tiszta, ha úgy tetszik, „naiv” alapok segítenek a

gairól is őszintén beszélhet. Mindenkit nyitottan fogadunk. És amikor a megismerkedés során kezdenek előjönni a „rejtett hibák”, akkor morgunk egymásra, piszkáljuk a másikat annak érdekében, hogy a jövőben jobban tudjunk együtt dolgozni. Ez addig megy, amíg az új fiú vagy megmarad, vagy megszökik. Más lehetősége nincs. Vagy be tud illeszkedni a közösségbe és megváltozik, vagy vállalja, hogy elmegy és magányos lesz. Volt köztünk egy fiú, aki nagyon jó képességekkel rendelkezett. Kitűnő orgánuma volt, nagyon jó megjelenése. Rendes embernek gondoltuk, amikor közénk került, de hamar kiderültek a hibái. Többet képzelt magáról a kelleténél. Mi elkezdtük faragni, de sajnos rossz társaságba keveredett. Elkapták egy kábítószeres ügyön. Amikor ezt megtudtuk, úgy döntöttünk, hogy kizárjuk a csoportból. Lemondtunk róla, mert hiába gyúrtuk, faragtuk, nem tudtunk vele mit kezdeni. Arra nem vállalkozhatunk, hogy nevelőintézet legyünk. Ez a fiú kábítószeres állapotban ment be dolgozni, a munkahelyén érték tetten. Mellette volt az anyag kirakva az asztalra, és akkor már volt benne egy adag máig sem értjük, miért jutott ide. Végül hét hónapot kapott a bíróságon, két évre felfüggesztve.

— Neked a régi baráti köröddel megvan még a kapcsolatod? — kérdezem egy farmer-szereléses, barna arcú fiútól.

— Nincs. Szétszóródtunk a világban. Volt aki meghalt, mások kimentek Nyugatra. Nekem nincs meg az érettségim, de föltétlen meg akarom szerezni, utána pedig főiskolára szeretnék menni népművelő-könyvtáros szakra. Ezt is a csoportnak köszönhetem. Akik itt vannak, őszintén elmondhatják, az első sikerélményeiket itt érték el. Én is itt éreztem először azt, hogy számítanak rám. Aki ezt nem érzi meg, az előbb-utóbb lemorzsolódik. Az a srác, akivel én kezdtem a szereplést, sajnos belekeveredett egy csúnya ügybe. 73-ban fegyveres támadás történt Gyarmaton a lánykollégium ellen. Géppisztoly volt a srácnál. Lementek néhányan a borozóba, és elkezdtek beszélgetni: „Betörünk a lánykollégiumba, tűszokat szedünk, autót meg he-

likoptert követelünk, és kimegyünk Nyugatra”. Először hülyeségként vették az egészet, de a két Pintye testvér később egymásközt jobban megbeszélte a dolgot, és ők megcsinálták.

Sokáig értetlen arccal nézünk egymásra, végül a csoportvezetőhöz fordulok, megtöröm a csendet:

— Az Ön idejének jó része szervezésre, próbákra, a színjátszó csoport körüli ügyekre megy el. Nem sajnálja a fáradságot?

— Ó, hát ebből lehet a legtöbbet kamatoztatni. Így jöttem rá, mennyivel gazdagabb vagyok, amióta mellettem vannak ezek az emberek.

— A helyi fiatal értelmiséggel milyen a kapcsolatuk?

— Érdektelenség. Ezzel a szóval tudnám legjobban jellemezni ezt a kérdést. Én itt dolgozom a művelődési házban, sok tapasztalatom van erről. Számunkra jelen pillanatban is sok problémát okoz az, hogy a fiatal pedagógusokkal, mérnökökkel nagyon nehéz megkeresni a kapcsolatot. Állandóan kutajuk, hogy miért van ez így.

— Talán rangon alulinak tartják, hogy eljöjjenek közénk és részt vegyenek a munkában — szól közbe egy nyurga fiú. — Először az egyénekké lehet problémájuk. Meghallották, hogy közülünk valakinek rendőrségi ügye volt és azt gondolták, jobb ha mi távol tartjuk magunkat ezektől az emberektől. Kisvárosban élünk, itt mindenki tud mindenkiről mindent. Az az ember pedig, akinek valamilyen problémája volt a hatósággal, az már bűnös. Bár a beszélgetés elején azt mondtuk, hogy bennünket ilyen vélemények nem érdekelnek, azért az igazság az, hogy mindig figyelembe vesszük a mende-mondákat. Én a legnagyobb problémának azt tartom, hogy Balassagyarmaton nincs egyelőre olyan hely a kultúrházon kívül, ahová elmehetnének azok a fiatalok, akikben valami mocorog, akik valamivel többet szeretnének csinálni. Mi marad hát? A kocsmák.

— Van még valami, ami nyomja a szíveteket? — körbe nézek a fiatal arcokon.

— Nincs, most nincs — válaszolják mindenfelől. — Jó érzés az, hogy kibeszélhettük magunkat.

Így fejeződött be találkozásunk a balassagyarmati járási művelődési ház színjátszó csoportjának tagjaival. Aztán közösen elénekelték egy dalt. Egy dalt a vörös meg a fekete kakas harcáról. A refrén ez volt: „... még a párбай nem ért véget...”

Varga Rudolf

gyermeknek abban, hogy pontosan meghatározza a jelenségek lényegét (ha nem is teljességét).

Ez az a pont, ahol a gyermekművészet felnő a felnőttművészet szintjére és kiküszöbölhetetlenné, létfontosságúvá válik a felnőttek számára is. Az életkori sajátosságokat figyelembe véve, a képi közlés jelszintjén, a gyermek reális képet ad az adott kor természeti és társadalmi valóságáról, és képes azt fantáziájával feldúsítani továbbgondolni. Ez az alkotói szabadság (és nem a valóság iránti érzékenység) veszik el, ha — „alkotói módszerüket” nem megértve — kívülről kényszerítjük rájuk a felnőttművészetben bevált alkotói mechanizmusokat.

A gyermekrajzokról az általános iskolai rajzitanítás legújabb dokumentuma a következőket mondja: „Le kell szögeznünk: a gyermekrajz nem műalkotás! Őszinteségét, frissességét alkotója kritikátlanúsága adja. Tagadhatatlan esztétikai értéke bájjában, tisztá, élénk színvilágának szépségében, komikus vagy groteszk formavilágában, a kifejezés eredetiségében, expresszivitásában rejlik. Mindezeket azonban nem lehet és nem is akarjuk konzerválni”. (Az általános iskolai nevelés- és oktatásterv. Tantervi útmutató. Rajz, 1—8. osztály 7. oldal.)

Az ilyen szemlélet pusztán ennyit lát a gyermekrajzokban. De akik ennyire kívülről nézik, azoknak soha nem is fog sikerülni a tartalomhoz férkőzni. A formát valóban nem lehet konzerválni. A formák jelentése ugyanis, „bájjukon”, „groteszküggükön”, „komikusságukon” túl egy gondolatilag megalapozott közlés. A gyermeki képi közlés „nyelvezetében” a „fogalmaknak” a képi jelek felelnek meg. Ezek az ismeretekkel pontosított kifejező („expresszív”) jelek összefüggésükben hordozzák a gondolati magot, amely életre hívta őket. Az őszinteség pedig csak felnőtteknek megerősítendő. Ami a „kritikátlanúságot” illeti, az valószínűen a látszat és a rajz közötti különbségre utal. De ha-

sonló „kritikátlanúság” jellemzi a népművészetet is. (A népművészet közös gyökerű a gyermekrajzzal abban, hogy a képi közlés jelszintjén kódolja a jóval magasabb szintű ismereteket.) A népművészet persze nem igazolja a gyermekrajzokat, de a huszadik századi képzőművészet is már jóval túlhaladta a jelenség leképezését. Ez a kor a lényegét, a jelentést hangsúlyozó, kiemelő művészetet kíván, és a gyermekművészet ebben megfelel a kor igényeinek.

Most már érdemes újra visszatérni a háborúhoz és a békehez. Nálunk a gyerekeknek szerencsére nincs közvetlen élményük a háborúról, s remélhetőleg nem is lesz. A kommunikációs források azonban elég szuggesztív dokumentumot adtak és adnak közre ahhoz, hogy a lényegét megértsék. (Ez az élmény közel sem azonos a puffogató kalandfilmek analóg játékaival.)

Az a nyolc gyerek, aki közösen dolgozott ezen a képen, maga is megilletődött a kész mű láttán. A béke nem olyan látványos megoldásaiban, mint a szemben levő falon a háború. Az atomfelhővel szemben egy óriási zöld fa áll, tele virágokkal, melynek ágai a Napig és a Csillagokig érnek. Egyszerű, tiszta, magától értetődő, ősi tartalmú ellentétpárja a pusztulás legújabbkori jelképének. Emberek, állatok, madarak, füvek, házak, gyárak, az élet, a munka, az alkotás lehetőségei a háború fenyegetésével szemben az egyetlen választható lehetőséget jelentik.

Mindez persze nem pusztán a választáson múlik, s a gyerek retteg a háborútól. Élni akar. Ez az élni akarás fogalmazódott képi jelekké a híd alatt. Ha ez a híd a városban belülről, a „tömegekhez” tudná közvetíteni tartalmait, talán többen gondolkodnának el, mit is tehetnek ezekért a gyerekekért, akik ennyire félnek és féltenek másokat a háborútól. És ezt nem csak a nemzetközi gyermekév indokolná!

Földi Péter

Az Igazság és a Hamisság utazása

„Ezelőtt sok üdövel, de éppen a napját nem tudom megmondani, az Igazság jól feltarisznyálva útnak indult, hogy bójárja a világot. Ment, ment hegyen, völgyön, falun, városon keresztül; addig ment, míg előtalálta a Hamisságot.

— Jó napot, földi! — köszön az Igazság. — Hova, meddig szándékozol? — kérdi tőle.

— Megyek, hogy bójárjam a világot — felel a Hamisság.

— Eppen jól — mond az Igazság, — mett én es oda indultam; utazzunk hát együtt!

— Legyen! — azt mondja a Hamisság —; de tudod-é, hogy az utazóknak jó egységbe kell élni? Osszuk meg hát költésünköt, s előbb költjük el a tiédet.

Az Igazság a költésüket közre ereszté, s együtt elkötötték. Mikor ez elfogyott, a Hamisságot es el kell vala együtt kötenni; de az azt mondá az Igazságnak:

— Hadd szúrjam ki egyik szemedet, s úgy adok belőle neked es! Nem vót szegénnek mit tenni, mett erőssen meg vót ehülve; kiszúrta egyik szemét, s úgy kapott enni valamit. Azután, mikor a Hamisság az Igazságnak enni adott, előbb a másik szemét szúrta ki, azután az egyik karját vágta le, s még osztán a másikat.

Mikor mindezt véle megtette, úgy akart, hogy magától elhagyja. De az Igazság azon rimánkodott, hogy ne hagyja el őt ilyen gyámoltalan, hanem vezesse el legalább a közeli város kapujához, s ott hagyja el, hadd éljen meg kéregetésből. El is vezette a Hamisság, de nem ahova kívánta, hanem egy akasztófához. Csudálkozott az Igazság, hogy ő egy emberjártást sem veszen észre, s azt gondolta, hogy abból a városból az emberek mind ki-lóttak. Amint így aggodott, meglepte az álom, s elaludt. Mikor felébredt, hal-tal a feje felett valami beszédet, s megértette, hogy azok ördögök. A legvé-nebb ördög azt mondá a többinek:

— Mondjátok el, mit hallottatok, mit csináltak.

Az egyik azt mondá:

— Én ma öltem meg egy tudós orvost, aki kitalálta az orvosságot, amivel meggyógyulhatnak azok, akiket én nyomorékká tettem, megcsontítottam, megvakítottam.

— No, te derék fiú vagy — mondá a vén ördög —, de mi lehet az az orvosság?

— A csak annyiból áll — azt mondá a másik. —, hogy az éjjel újhód pénteke éjjele lesz, akkor a bennák hingergőzzenek meg, s a vakok mosdjanak meg az éjjel hulló harmatba; a csonkák épekké lesznek, s a vakoknak szemük világa megjő.

— E derék! — mondja a vén ördög. — Hát ti micsináltak? Mit tudtok? — kérdi a többi.

— Én — azt mondja egy másik — ma végeztem el egy munkámat: szony-nyan akarom megölni a közel levő királyi város lakosságát!

— Mibe áll a te titkod? — kérdi a vén ördög.

Gyermekeimnek olvastam ezt az országszerte elterjedt népmesét, a legrégebben lejegyzett formájában: Kriza János gyűjtéséből. A kis kriminek beillő „sztori” végén, a mese végeztével a felnőtt megmagyarázza a tanulságot a gyerekeknek: hogy tudniillik az igazság és a hamisság az egész világon jelen van, rövid távon a hamisság tud győzni, de azután az igazság mégiscsak felülkerekedik. (Igaz, a mese nem ezzel ér véget, csak hát az ember igyekszik a pozitív mondanivalót kidomborítani.) Csak hiszen ez a mese nem is igazán jól példa az igazság győzelmére! De akkor miért nem másképp foglalták mesébe? — füstölögtem, de aztán nem törődtem többet a kérdéssel.

Akkor figyeltem fel rá újra, amikor egy mai kubai filmben a bevándorolt négerék szájából hallottam viszont — szinte szó szerint — a mesét. Ezek szerint az egész világon elterjedt, vagy ugyanúgy született meg más népeknél is? Akkor fontos lehet minden szava, és ez a forma is. Tisztázzuk tehát a problémát fekete-fehéren, az igazság fényénél!

Fekete-fehéren? Az igazság fényénél?

Igen. Nyelvünkben az igazság nem véletlenül fénylik. És megvilágít, felvilágosít stb. Számunkra a fény egyenlő a Nappal; amint belőle származik az élet is. A társadalmi együttélés kezdetén a Nap határozta meg az embereknek a törvényeket, az igazságot, a lét törvényeit — az abszolút igazságot. Ha tavasz van, vetni kell — mert aki azt mondja, hogy nem, az hamisságot mond: ha éjszaka

van, aludni kell — mert aki nem így tesz, az megsínyli.

„Ezelőtt sok üdövel, de éppen a napját nem tudom megmondani, az Igazság jól feltarisznyálva útnak indult, hogy bójárja a világot.” A Nap is így járja be a világot, vagy az is, aki a Naptól kapja a fényét (a mese folyamán: „hálát adott az Igazság isteneinek, hogy őt, mint igazit nem hatta el”). Ez önmagában utalhatna az „igazi emberre” is, de mint láttuk, az emberi szerepkör csak a „város”-hoz kötődve jelenik meg, az utazás a „világban” a város körül mint emberlakta hely (Föld) körül történik. A Holdra kell itt először gondolnunk, „aki” a Naptól kapott fényben jár a Föld körül.

Útnak indult tehát az Igazság (először a Hamisság nélkül — aranykor), aztán „addig ment, míg előtalálta a Hamisságot”. Nem a gonoszást vagy butaságot stb., ami mind szintén ellentéte, ellenfele lehetne, hanem a hamisságot (a látszatot). Mint ahogy a Hold alakját a fényárnyék változtatja meg, s a Földről nézve látszólag fogyasztja az árnyék, akként mesénkben az Igazság a fény, a Hamisság az árnyék, mely látszólag fogyasztja — „kiszúrja az Igazság szemét” (szeme világát), azután fokozatosan csonkítja tovább.

Mikor az Igazság végképp megcsontított, az akasztófa alá kerül, melyen az ördögök ülnek. Ez a mélypont, az abszolút sötétség, melyben az akasztófa a rozszat sejtető szimbólum is. És itt lépnek fel az ördögök is. A sötétségben — a go-

Az azt felelé:

— Egy követ helyezetttem a város napkeleti szegletin három öl mély-ségre a források ereire, evel a víz megáll, egy csepp sem foly, s én bátran járhatok akarhol, mett ezt a titkomat senki sem tudja kitalálni, s úgy lesz, ahogy én szándékozom!

Ezekre a beszédekre a szegén nyomorult Igazság jól figyelmeztet. Még többet es beszélgettek az ördögök; de azt a szegény Igazság vaj nem értette, vaj nem tartozott az ő dögához, s azért reá sem figyelmeztet a beszédjikre. Osztán az ördögök onnét mind eltakarodtak, mett immán a kákas szóltott hajnalra.

Ekkor az Igazság gondoló, hogy megpróbálja az akkor éjjeli harmat erej-it. A harmatos földön meghingergőzött, s hát örömlire karjai kiöppütek! Még akkor inkább ügykezett magát mindenképpen meguriosolni: keresgélit mindenfelé, tapogatózott, s ami burjánt csak kaphatott, arról a harmatot mind a szeme helyire dörgölte, s amikor megvirradt, szerencsésen meglátta a vilá-gosságot, Hálátok adott az Igazság isteneinek, hogy őt, mint igazat, nem hatta el.

De mán az étlenség kénszerfette, hogy valamerre tekeredjék; sietett azért a közel levő városba: éppen ide pedig azért is, hogy az ördögök éjjeli be-szédje annak a városnak víztelenségéről szólott. Sietett mentől hamarabb se-gítteni a nyomorultakon. Nemsokára elérkezett a városhoz, s hát lássa, hogy minden ember gyászol. Igyenesen megvén a királyhoz, s megmondja, hogy mi okból ment oda. Igen nagy öröme támadt a királynak, mett az Igazság elmondta neki, hogy a nép szonnyúságán hogy lehet segíteni, ahogy az ördögöktől hallotta vót; s ahogy a királynak azt is elbeszélte, hogy hogy va-kuult vót meg, hogy csonkolt meg, a király neki egészen hitelt adott. Nagy szorgoson hát a forrás bédugó kőnek kiásásához fogtak; hamar ment a munka, s hamar elérték a követ. Mikor azt onnét kiemelték, a források erei megnyíltak; erősen megörvendett a király s az egész népség, nagy vígsággal innapot tartottak.

A király nem ereszté el az Igazságot, hanem magánál marasztá; úgy tar-totta őt minden dologba, mind legbizalmasabb embereit: nagy gazdagságba s bódogságba helyeztette.

Üdö telve a Hamisságnak es útravalója elfogyott; kéregetésből kezdett élegetni, de kevés háztól bódogult, s étlen szinte meghót. Ekkor reatalált úti-társára, aki most gazdag vót, az Igazságra, s tőle kért valamit. Az Igazság őt megemerte, s azt mondta neki, hogy ad neki egy darab kinyeret, ha hagyja, hogy az egyik szemét kiszúrja. Úgy el vót ehelve a Hamisság, hogy rea kellett állani, mett máskülönbén meghót vóna éhez. Az Igazság hát ne-ki kiszúrta ma egyik szemét, hónap a másikat, azután rendre levágta mind a két karját egy-egy darab száraz kinyeret; s ennek így es kellett lenni, mett a Hamisság mástól semmit sem kapott.

Mikor már sem szeme, sem keze nem vót, arra kérte az Igazságot, hogy vezesse el őt az alá az akasztófa alá, amelyik alá ő es vezette vót. Ezt az Igazság teljesítette, s a Hamisságot ott es hatta az akasztófánál. Az éjjel az ördögök megint odamentek; de mikor a vénebb a többtől számba kérné, hogy mit csináltak, mit tudnak, az egyik azt találta fel, hogy előbb nézze-nek széjjel, valaki nem haigassa-e beszédjiket, mett a minap éjjel ököt va-laki meghallgatta, s azért talált rea a város a bédugott forrás ereire. Ebbe mindnyájon megegyeztek, a helyt össze-vissza keresgéltek, s reataláltak a Hamisságra; mind összeszaggatták, hurkáját felmatolálták, azután megéget-tek, s a porát a széjjel elűtatták. De a pora es olyan ártalmas vót, hogy abból az egész világon mindenüve jutott; s ez az oka, hogy ahol csak ember van, ott hamisságnak lenni kell.”

noszság. Az akasztófa azonban, ha bele-gondolunk, más is. Formai szempontból nézve érdekessé az válik benne, hogy felső gerendáján a három beszélő ördög csak egyvonalban ülhet. Ezen az „ördögi pon-ton” következhet be változás. Ha egy pil-lantást vetünk a mellékelt ábrára, rögtön megértjük, miért emeltük ki ezt a tulaj-donságát: mert ez az egyenes, mely men-tén, ha elhelyezkedik a Nap, Föld, Hold, akkor következik be egyikük „csonkulá-sa.”

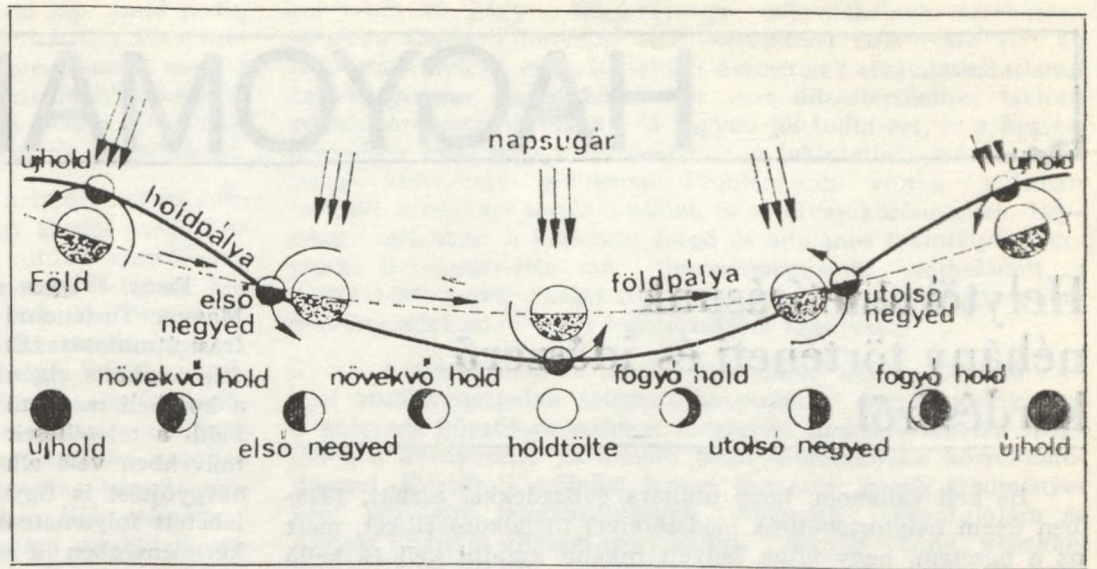
A természeti népeknél megfigyelhető, hogy a Hold csökkenése idején nem vet-nek, mert úgy tudják, hogy a természet erői is eszerint hatnak. (Ma ezt legfel-jebb bioritmusként fogadjuk el.) Amikor a Hold elfogy, „rettegással” gondolnak arra, hogy esetleg mégsem jön elő újra (mert pár napra „eltűnik”). „Elaludt.” A muzulmán világban a műezsinek még ma is lesik a minaretekből a vékonyka holdsarló megjelenését, amely az újhold után mintegy 30 órával válik láthatóvá. (L. Soucek: A betlehemi csillag nyomában, Madách, Bra-tislava, 1973.) Az sem ritka jelenség, hogy ilyenkor ünnepet tartottak („nagy vígság-gal innapot tartottak”), megünnepelve az újjászületést. Mesénkben az egyik ördög nyíltan is utal erre: „az éjjel újhod pént-ke éjjele lesz!” Akkor es nem máskor: „Akkor a bennák hingergőzzenek meg” — más formula szerint át kell bucskázni a fejen —, „a vakok mosdjanak meg az éjjel hulló harmatba: a csonkák épekké lesznek, s a vakok szemük világa megjő”. A néphagyomány tartja szintén a Hold-

ról: ha a csökkenő hold (C) átbuszkázik a fején: dagadóvá (D) válik.

Mesénkben az Igazság eltűnésének idején a városban gyász van, mert: nincs víz! A Hold—víz összefüggés konkrétan ismert a Hold árapályt keltő hatásában. Amikor az Igazság megjelenik a „városban” (azaz a Föld—Nap vonalában láthatóvá válik), miután meghengergőzött (fordult) az éjjel hullott harmatban, harmat (-víz) által visszanyerte szeme világát (világosságát), az életet jelentő víz is megárad, mégpedig a „Város napkeleti szegeletin” a források ereiből. „És erősen megörvendett a király s az egész népség, nagy vígsággal innapot tartottak. Az igazságot pedig nagy gazdagságba s bódogságba helyeztette” (hálaáldozat?).

Ekkor kerül szóba újra a Hamisság, mint egyenlő ellenfél. Ekkor viszont az Igazság fogyasztja őt el, míg végül az ördögök által el is veszejtí — mint az árnyékot a telihold. Ez a teljes diadal, de a por szétszórásával mintha minden kezdődne előlről. Ezért fejeződik be hát így a mese, a folyamatosság érzékeltetése miatt, nem pedig, hogy a krimi végén (ami, így megírva, nem is krimi) dekadens befejezés legyen. Mint láttuk, ennél sokkal mélyebb tanulságról — világértelmezésről — van szó.

Sőt, ha tovább gondoljuk, beláthatjuk, hogy a meseértelmezés egy tágabb és ritkábban előforduló, de nagyobb léptékű és hatású eseményre is átvihető: a nap-és holdfogyatkozásra.

Ekkor is a Hold—Föld—Nap hármasság együttállásairól van szó, de akkor az Igazság a Nap; a csalóka, alakváltoztató Hold (=Hamisság) és a Föld aktív szerepet tölt be ebben az esetben. A Föld árnyéka semmisíti meg a Holdat — „kevés háztól bódogult”, nem kapott enni, mikor kéregetet. Az árnyékjelenség itt is a fontos, mely aztán az ördögök gonosz munkája folytán szétszóratott, az emberek közt is mindenütt megjelent, megrontva az aranykort, mely után egy törvény ér-

vényesül: „Ahol csak ember van, ott hamisságnak is lenni kell”.

Mik tehát számunkra a régi mese tanulságai?

Először: nem lehet olyan felszínesen olvasni, mint egy mai „sztorit”, mert az csak nekünk árt.

Másodszor: ez a mese egy szerves kultúrát feltételez; ahol megszületett, ott fontos kultúrértékek voltak. Az a közösség a világban jelentkező eseményeket vissza tudta vezetni a kozmikus folyamatokig is, azaz nem tántogtak szakadékok az egyes és általános, a szükségszerű és véletlen események között. A dolgok többrétűségét dialektikus egységbe tudták rendezni, a kultúra meghatározóját, a kozmikus összefüggéseket az egyedig tudták levezetni, értelmezni. Tudásukat megőrizték és továbbadták a következő generációnak — a gyermekeknek, az ő szintjükön: mesében. A mese azonban nem csak a gyermekek között volt szokásban. A felnőttek összegyűlve, szórakozásként is sokat meséltek; és ők már értették a „virágnyelvet”. Azzal vált a gyerek felnőtté, hogy megértette, amit beszéltek és annál értékesebb emberré, minél mélyebben belelátott — a mesékbe is! És így volt ez rendjén!

Mi az elmondottakra a bizonyítékom?

Nem, nem beszéltem velük, nem is beszélhettem volna ma már olyannal, aki ezt nekem így elmondja (de a hajdaniak nem is rágták a szájába soha kívülállónak, amin ők összekacsintottak). Mégis, a mese így fordul elő az országban, minden változatban. Így nyert formát a népreknél is, mint ezt véletlenül megtudtam. Senki sem tett hozzá fölösleges sallangokat a könnyedén bővíthető „cselekmény”-hez. Mindenki erre, s csakis erre a szerkezetre figyelt. „Ezekre a beszédekre a szegén nyomorult Igazság jól figyelmezett. Még többet es beszélgettek az ördögök; de azt a szegény Igazság vajnem értette, vaj nem tartozott az ő dogához, s azért reá sem figyelmezett a beszédjire.”

Makoldi Sándor

